

פני שבת נקבלה

שיעור השתייה בקידוש

הרב אלישע אבינר

יומא דף פ עמוד א

השותה מלא לוגמיו - חייב. אמר רב יהודה אמר שמואל: לא מלא לוגמיו ממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. - והא אנו תנו מלא לוגמיו! - אימא: כמלא לוגמיו. מיתיבי: כמה ישתה ויהא חייב? בית שמאי אומרים: רביעית, ובית הלל אומרים: מלא לוגמיו. רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר: כמלא לוגמיו, רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי גמיעה! - מי עדיפא ממתניתין, דאוקימנא כדי שיראה - הכי נמי - כדי שיראה. אי הכי היינו רבי אליעזר! - איכא בינייהו מלא לוגמיו דחוק. מתקיף לה רב הושעיא: אם כן הוה ליה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל! - אמר ליה: כי אתשיל - בעוג מלך הבשן אתשיל, דהווי ליה בית שמאי לחומרא.

פירוש המשנה לרמב"ם

ומלוא לגמיו, הוא שישתה שיעור שאם יחזירנו לצד אחד בפיו יבלוט אותו הצד וייראה.

עירובין דף עט עמוד ב

המקדש, אם טעם מלא לוגמיו - יצא, ואם לאו - לא יצא.

תוספות שם

אם טעם מלא לוגמיו - פירש ר"ת דהא מלא לוגמיו לאו דווקא מלא לוגמיו אלא ר"ל כדמפרש בפ' בתרא דיומא (דף פ.). כל שאילו מסלקו לצד אחד ונראה כמלא לוגמיו. ובפ' בתרא דיומא (שם) מוכח דמלא לוגמיו נפיש מרביעית. ובערבי פסחים (דף קח:) אמר דבארבע כוסות יש שיעור רביעית וכוס של קידוש אחד מהן ואיך יטעום מלא לוגמיו הא אין בו כל כך.

פסחים דף קז עמוד א

מטעימת יין - כל שהוא, רבי יוסי בר יהודה אומר: מלא לוגמיו. אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש: המקדש וטעם מלא לוגמיו - יצא, ואם לאו - לא יצא.

תוספות שם

אם טעם מלא לוגמיו יצא - וכדמפרש ביומא (דף פ.). כל שאילו מסלקו לצד אחד יראה כמלא לוגמיו והוי פחות מרביעית כדאמרין התם, אבל מלא לוגמיו אמרינן התם דהוי יותר מרביעית. ונראה שהוא רוב רביעית דאמרין לקמן והוא דשתה רובא דכסא. ודוקא לאדם בינוני אבל לעוג מלך הבשן בעי טפי כדאמרין התם.

כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

רא"ש סימן יח

אמר רב הונא וכן תנא רב גידל דמן נרש טעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא לאו מלא לוגמיו ממש אלא כדמפרש ביומא (דף פ א) כמלא לוגמיו כדמפרש התם כל שאילו מסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמא והוא פחות מרביעית כדאמרין התם והכי נמי אמרין לקמן (דף קח ב) גבי ד' כוסות והוא דשתי רובא דכסא אבל מלא לוגמא הוי יותר מרביעית כדאיתא התם. ודלא כרב עמרם וכרב צמח גאון שכתבו אם קידש ולא טעם רביעית לא יצא דאמר מר המקדש אם טעם וכו'.

ר"ן

אם טעם מלא לוגמיו יצא. מלא לוגמיו דקאמרין הכא לאו דוקא אלא כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה מלא לוגמיו דאילו מלא לוגמיו ממש הוי טפי מרביעית מדאמרין בפ' בתרא דיומא (דף פ א) כמה ישתה ויהא חייב בש"א כדי רביעית ובה"א מלא לוגמיו ומפרש ליה דלא מלא לוגמיו ממש קאמר אלא כל שאילו מסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמיו ומקשינן דא"כ הוה ליה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, משמע דאי הוה סבירא לן מלא לוגמיו ממש ניחא דהוה ליה מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה, אלמא מלא לוגמיו הוי יותר מרביעית אלא ודאי כי אמרין הכא מלא לוגמיו היינו שיסלקנו לצד אחד ויראה מלא לוגמיו.

ומיהו כי אמרין האי שיעורא ה"מ לאדם בינוני דהאי שיעורא הוי בציר מרביעי' אבל לעוג מלך הבשן ודכוותיה דהויא ביה האי שיעורא טפי מרביעית ברביעית לחודיה סגי דאע"ג דלגבי יום הכפורים מסקינן התם דכל חד וחד בדידיה משערין היינו טעמא משום דהתם ביתובי דעתא תליא מילתא וכל חד וחד בדידיה מיתב דעתיה אבל הכא דכוליה כוס ברביעית סגי אי אפשר דנבעי דנטעום מיניה יותר מרביעית אלא בכדי שיסלקנו לצד אחד או ברביעית סגי הי מינייהו דבציר טפי.

ומיהו הני מילי לענין קידוש אבל לענין ד' כוסות אמרין לקמן והוא דשתי רובא דכסא הלכך בקידושא דפסחא דאית ביה תרתי קידוש והוי נמי דארבע כוסות בעינן שיטעום ממנו רובא דכסא מדין ארבע כוסות ואי רובא בציר מכדי שיסלקנו בעינן שיטעום נמי בכדי שיסלקנו מיהו ברביעית סגי וכדכתיבנא:

ר"ן על הרי"ף יומא דף ג עמוד א

והשותה מלא לוגמיו. מפרשינן בגמרא דלא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאלו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו והכל לפי מה שהוא אדם ומוכח בגמרא דהאי שיעורא באדם בינוני פחות מרביעית לוג ומיהו לא קאימנא שפיר בהאי פחות מרביעית כמה הוי בציר מיניה:

ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן שכג

מלא לוגמיו יצא. נ"ל מלא (מ) לוגמיו כמלוא לוגמיו דזוטר מרביעית. כדמוכחא שמעתא בפירקא בתרא דיומא דמלא לוגמיו נפיש מרביעית וכמלא לוגמיו זוטר. והתם בכמלוא לוגמיו מוקמינן דבהכי מיתבא דעתא. (וליקדוש) [ולקידוש] נמי בייתובי דעתא דיי. דאי אמרת מלא לוגמיו ממש הא אמרין בד' כוסות דשיעורן ברביעית וכוס של קידוש אחד [מהן] וא"כ היאך יטעום מלא לוגמיו הא ליכא כולי האי. וכן עיקר. ומסתברא הכי דהא מדקאמר ר' יוסי בערבי פסחים טעימת כוס של ברכה כל שהוא וחכמים אומרין מלא לוגמיו ש"מ דמלא לוגמיו [אולי צ"ל: כמלוא לוגמיו] דאי טפי מיתובי דעתא הוא למה לא שיערו שוה בכל אדם כדאמרין בכותבת התם.

דף מקורות

ספר העתים לר"י אברצלוני

וכתב רב עמרם הכי וטועם ממנו כדי רביעית, ואם קידש ולא טעם ממנו כדי רביעית לא יצא ידי חובתו דקא אמרינן המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא, דהיינו כדי רביעית. ומר רב צמח גאון נמי כתב הכי קידש ולא שתי רביעית לא יצא ידי חובתו דאמרינן המקדש אם טועם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא.

מרומי שדה לנצי"ב

המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא. פי' התוס' והרא"ש שהוא שיראה מלא לוגמיו, והיינו רוב רביעית. וזהו נגד פסק הגאונים רב צמח ורב עמרם, שכתבו אם קידש ולא טעם רביעית לא יצא, עיין שם בהרא"ש. והביאו ראייה דלא כהגאונים, מדאי' להלן דף ק"ח והוא דשתי רובא דכסא, אלמא דלא בעינן רביעית. וראיה זו אינה להפוסקים דס"ל דשאני ארבע כוסות של פסה, דמצוה לשתות רוב הכוס אפילו כשהכוס גדול הרבה, והובא בשו"ע סי' תע"ב:

ומה שהקשו עוד דלא אפשר לומר מלא לוגמיו ממש, דא"כ הוי יותר מרביעית, והוכיחו כך מסוגיא דיומא דף פ'. ובאמת ליכא הכי ביומא, אלא דדייקי מדאי' התם על הא דתנן שיעור שתיה ליוה"כ, ב"ש אמרי רביעית, ובה"א מלא לוגמיו, ואמרינן שם לא מלא לוגמיו ממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו, ומקשי א"כ הוי ליה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, ומשני כי איתשל לעוג מלך הבשן אתשיל. ומדייקי דמשמע דאי מלא לוגמיו ממש ניחא דהוי מקולי ב"ה, אלמא שהוא יותר מרביעית:

איברא דיש ליישב להגאונים, דמלא לוגמיו היינו רביעית ממש, וא"כ ב"ש וב"ה לא פליגי בכל אדם אלא בעוג. ולק"מ, דלא פליגי אלא אי כל אדם שוין ברביעית, או דתליא לפי מה שהוא אדם, וא"כ כל אדם ברביעית ועוג ביותר מרביעית. אבל אי כדי שיראה והוא פחות מרביעית, א"כ בכל אדם הוי מקולי ב"ש, ומשו"ה משני דמכ"מ לא איתשל אלא בעוג. ושי' הגאונים ברורה. והכי סתים הרמב"ם מלא לוגמיו ממש, ולא כהשו"ע סי' רע"א דסתים סתם:

שו"ע או"ח סימן רעא סעיף יג

צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית.

משנה ברורה

רובו של רביעית - היינו באדם בינוני מחזיק שיעורו כך אבל באדם גדול ביותר משערין כמלא לוגמיו דידיה לפי גדלו ומ"מ לא בעי לשתות טפי מרביעית. ודע דשיעור רביעית הוא כמעט מלא שתי קליפות מביצה בינונית של תרנגולת והוא שיעור ביצה ומחצה עם הקליפה דלוג הוא ששה ביצים כדאיתא בגמרא וממילא רביעית הלוג הוא ביצה וחצי [מ"א ופמ"ג בסי' ר"י ובח"י הלכות פסח וש"א] ויש מחמירין מאד בענין השיעורין והוכיחו דהביצים נתקטנו בזמנינו למחצית ממה שהיה בימי הגמרא וע"כ שיעור רביעית הוא בכפלים וכן נ"מ מזה לענין כזית מצה דהוא כחצי ביצה כמבואר בסי' תפ"ו ועיין בה"ל מה שכתבנו בענין זה דנכון לחוש לדבריהם לענין קידוש של לילה ועכ"פ יראה לכתחלה שיחזיק הכוס כשני ביצים והשתיה אף שהכוס גדול די שישתה כמלא לוגמיו דידיה. ודע עוד דהשיעור של מלא לוגמיו צריך לשתות בלי הפסק הרבה בינתיים דהיינו שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית ועכ"פ לא יפסיק זמן רב כדי

דף מקורות

אכילת פרס ואם הפסיק בכדי אכילת פרס אף בדיעבד לא יצא וצריך לזוהר בזה כשמקדש בשחרית על י"ש שאז מצוי להכשל בזה:

דף מקורות

מתוך קונטרס "הידורי המידות" פרק ג' - שיעור הרביעי - המנהג בתפוצות

ישראל

לאחר הוראתו של רבינו הצ"ח (לפני 150 שנה), הורה כדבריו החת"ס (שו"ת או"ח קכ"ז). לפי המבואר בספר 'מעשה רב' (סימן ע"ד וק"ה) נהג אף הגר"א להחמיר כן, ובעקבותיו אף הגר"ח מוולאזין. בכמה מקהילות וגלילות ישראל נתקבל המנהג להחמיר כדבריהם (בהקדמת שיעורין של תורה לבעל ה"קה"י), ולדוגמא, ניתן לראות במכתבו של מרן החזו"א זצ"ל לרבי חיים נאה זצ"ל שכתב (אודות השעור הגדול): "במדות, החזקתי את המקובל בכל תפוצות הגולה ולא שמעתי מעולם ערעור על זה 12, אך פה בארץ שמעתי שאין דברי הרמב"ם מתאימים עם חשבון המדה של הגולה".

מאידך, המשיך הרוב המכריע של עם ישראל לנהוג בשיעור הקטן ולא חשש לדעת המגדילים את השיעור. בהקשר לכך יובאו להלן: מנהג ירושלים, מנהג הספרדים, "מנהג העולם" (לשון המ"ב), סתימת הפוסקים.

מנהג ירושלים

מנהג ירושלים הוא כשעור הקטן, וכך לשון הג"ר צבי פסח פראנק במכתבו (ריש ספר 'שיעור מקוה'): "כן היה מוחזק ונהוג בירושלים בזמן נוכחותם של גאוני ארץ תקיפי דארעא קדישא, וחלילה למי שהוא לשנות דבר מכל שהיה נהוג בימי הגאונים הנזכרים שמחויבים ליזהר מגחלתם". עכ"ל.

וכן גם לשון הגאון ר"א הרצוג במכתב שהובא שם: "כך מקובל בירושלים מימי רבנן גאוני קשיאי זי"ע". (וע' שם למכתבים נוספים המעידים כן).

וכן אמר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: ש"עיקר ההוראה היא כמו שבירר הגר"ח נאה ז"ל בספריו, וכן היה המנהג בירושלים מקדמת דנא" (הובא בספר הליכות שלמה ח"ב עמ' צ').

מנהג הספרדים

כבר ידועה דעת מרן השו"ע שסובר כשעור הקטן, כפי שהעיד על-כך רבינו הצ"ח בדבריו, שכאשר חידש את שעורו הגדול כתב "שהוא שלא כדברי השו"ע". ומדורו - לפני כ-450 שנה ועד ימינו אנו, המשיכו הפוסקים הספרדים כולם לנהוג כשעור הקטן, בכל ארצות פזוריהם ולאורך כל הדורות שמאז ועד עתה.

וכך לשונו של הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל (במכתבו בריש ספר 'שיעורי מקוה'): "מיום עמדי על דעתי והייתי דן לפני רבותי ויוצק מים על ידם כך היו דנים להלכה ולמעשה וכך אנו דנים אחריהם פה ארץ ישראל, וכל המרבה לבדוק בספרן של ראשונים שהיו מתקופת מרן הק' עד תקופתנו אנחנו עיניו תחזינה כי יחד כולם שוים לטובה כו' ואחרון חביב מרן החיד"א ז"ל כו' ואחריהם נמשכו כל גדולי האחרונים אשר כל בית ישראל נכון עליהם והגאון בן איש חי, חיים לראש כו' וכן בכמה ספרי האחרונים אין מספר".

מנהג העולם

"העולם" המשיך לנהוג כשעור הקטן, כפי שנהוג היה קודם הצ"ח. כך מצינו בלשון המשנה-ברורה (סי' רע"א סי"ג בבה"ל) המתייחס לשיעור זה בשם "מנהג העולם".

דף מקורות

והאדמו"ר מגור זצ"ל בעל ה"פני מנחם" כתב (בהסכמה לספר 'מידות ושיעורי תורה') שהגביע של אביו האדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' היה בערך 88 סמ"ק, וסיים וכתב "וכן נהגו תמיד אצלנו לסמוך על שיעור זה שהיה מקובל מדורות מגדולי גאוני וצדיקי קמאי".

סתימת הפוסקים

פסק המ"ב (בסי' רע"א ס"ק ס"ח, וכן בסי' תפ"ו ס"ק א') להלכה לסמוך על השעור הקטן לכתחילה רק במילי דרבנן, ואילו בדאורייתא פסק להחמיר לכתחילה כשעור הצל"ח, וכפי שפסק הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות. וכעין זה פסק הגר"מ פינשטיין (עני' הגדת "קול דודי", וע"ע באג"מ יו"ד ג' סי' ס"ו).

כבר הובאו לעיל דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאמר ש"עיקר ההוראה היא כמו שבירר הגר"ח נאה ז"ל בספריו" (ספר הליכות שלמה ח"ב עמ' צ'). וכן הגרי"ש אלישיב זצ"ל כתב (בספרו "קובץ תשובות" חלק ב' סי' ל') וז"ל: "כבר הודעתי דעתי שהשיעור המקובל ושכך נהגו ונוהגים הוא השיעור של ר"ח נאה ז"ל". והגאון רבי שמואל וואזנר שליט"א כתב (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ס') שסתימת כל גדולי הפוסקים משמע שלא חשו לחידושו של הצל"ח.

12 ממשמעות לשון זו של מרן זצוק"ל נראה שלא הכיר כלל את השעור הקטן, ומסתמא שלא היה נהוג בגלילותיו כלל. אך יש לעיין בזה, ממעשה ששמעתי (אנוכי כותב השורות) ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: כאשר נכנס החזו"א לביתו של אחיו, הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל, מצאו בסוף אמירת סדר הקידוש, והיה אותו קידוש נאמר על גביע שהיה כשעור הקטן. אמר החזו"א לאחיו שלדעתו לא יצא ידי חובת קידוש בגביע זה, ועליו לחזור ולקדש. כששמעה רעייתו של הג"ר מאיר את הדברים, נגשה לארון והביאה גביע בשיעור דומה ושאלה את החזו"א 'הלא אבי אמר קידוש על גביע זה במשך כל ימי חייו. האמנם לא יצא מעולם ידי חובתו?' וחיך החזו"א לשמע הדברים. עד כאן המעשה ששמעתי. והנה, חמיו של הג"ר מאיר היה בעל ה'חשק שלמה', רבה של העיר וילנא. ועיר זו – עיר מגוריו של החזו"א היתה, ומשמע מכאן שהיה ידוע ומוכר השעור הקטן באותו המקום. וצריך באור.